

A HATÁRMENTI MEZŐGAZDASÁG FENNTARTHATÓ FEJLESZTÉSE, JÖVŐBELI KILÁTÁSAI

THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE CROSS-BORDER, FUTURE PROSPECTS

KUTASINÉ NAGY IRÉN PhD-hallgató

Debreceni Egyetem Kutatási és Innovációs Szervezet Területfejlesztési
Regionális Egyetemi Tudásközpont

DR. HABIL. HARSÁNYI ENDRE tanszékvezető egyetemi docens

Debreceni Egyetem Agrár-Műszaki Tanszék

Abstract

Present publication is the second part of a multi-segment study. Its purpose is to introduce the comparative analysis of the agriculture of the European Union on the basis of statistical data of multiple years. It seeks the answer to the changes in the economic structure of the Romanian, Hungarian and the EU agriculture the proportion of their used agricultural area and the arable land utilised by each farm within the North-western and North Great Plain regions. What is the national economy significance of agriculture and what kind of problems do sole farms have in the North-western region and what are the sustainable development directions of the agricultural rural areas along the border. Characteristically, Romanian rural farms provide only a half-subsistence. The economic structure indexes of the examined regions, especially the North-western region belong to the worst ones in a European comparison. Its reasons are complex, the areas of the numerous farms are scattered. In terms of the average farm size, the North-western region is the last in Europe. In the case of sole farms the situation is even worse, their average size was 1.9 ha in 2010. The privately owned areas of sole farms are fractured, therefore their owners have less employees which is not sustainable due to reduced production efficiency. One of the possible development directions is the modernisation of farms.

1. Bevezetés

A mezőgazdaság a vizsgált határmenti területeken kiemelkedő jelentőségű, mivel a vidéken élők jelentős hányadának megélhetését biztosítja. Az európai bizottsági közlemény szerint, a 2030-ra vonatkozó előrejelzései értelmében további 2 milliárddal emelkedhet a világ népessége, így 2050-re a világgazdaság akár négyszeresére is nőhet. A természetes erőforrások fenntartható felhasználásához kiemelten fontos, hogy a termelési és a fogyasztási struktúrák ne haladják meg a Föld erőforrás-kapacitását, azt a képességét, hogy elnyelje az ilyen mértékű gazdasági növekedés által termelt hulladékot és kibocsátást.¹ Magyarországon és Romániában is a mezőgazdaság a legjelentősebb földhasználó ágazat. Magyarország földhasználatában is tapasztalható változások hatást gyakorolnak a környezetre és a tájképére, (pl. mezőgazdasági termelésből történő végleges kivonás) a legtöbbször visszafordíthatatlan eredményekre vezethet, a beépített területek növekedése révén.² A világnépesség nagyarányú növekedésének hatására **csökken az egy főre eső mezőgaz-**

dasági terület,³ amely világviszonylatban 0,1 ha/fő, az Európai Unió átlaga 0,2 ha/fő, a magyar átlag 0,5 ha/fő, Romániában pedig 0,63 ha/fő. A mezőgazdasági egyéni gazdaságok az európai vidéki térség szilárd elemét képezik, jelentős közjavat állítanak elő, hozzájárulnak a biodiverzitás megőrzéséhez. Sokmillió embernek biztosítják a megélhetését. Ennek ellenére a Közös Agrárpolitika (KAP) keretében eddig a piaci feltételeknek megfelelően a nagyüzemek előnyben voltak, kizárólag a méretük alapján. A gazdasági kilátásokat javítja az agrárpotenciál és az élelmiszertermelés versenyfeltételeinek együttes javítása, az úgynevezett komplex, fenntartható fejlesztés.⁴ A vidéki ipar, szolgáltatás és a lakosság jövedelemforrásának diverzifikálására irányuló fejlesztés a régió sikeres jövője szempontjából kulcsfontosságú.⁵ Románia mezőgazdaságának üzemszerkezetére a dualitás jellemző.⁶ A tartós gazdasági fejlődésnél törekedni kell nemcsak a rövid idő alatt elért gazdasági sikerekre, hanem hosszabb távon a társadalmi, környezeti problémákra is tekintettel kell lenni.⁷ Egy régióban akkor hatékonyak a fejlesztési elképzelések, ha a szereplők tisztában vannak azzal, hogy működik egy régió, egy térség gazdasága, és melyek a korlátai egy térségi helyi kormányzatnak.⁸ Egy kevésbé fejlett régióban kiemelt cél szokott lenni a munkaerő képzettségének javítása átképzéssel, ennek veszélye, hogy fellép az „agyelszívás” jelensége. A képzett munkaerő elhagyja a régiót a magasabb jövedelem és az igényesebb munka reményében.⁹ Az Észak-Alföld társadalmi-gazdasági pozíciója magyarországi összehasonlításban a leghátrányosabbak közé sorolható.¹⁰ Romániában sem volt zökkenőmentes a regionális fejlődés, mert a történelmi körülmények megzavarták az éppen meginduló regionalizációs törekvést.¹¹

2. Anyag és módszer

Jelen tanulmány egy összehasonlító helyzetfelmérő elemzés, a rendelkezésre álló több éves statisztikai adatok alapján, amelynek célja bemutatni a fenntartható fejlesztéshez kapcsolódó szakirodalmat, a mezőgazdaság főbb mutatói közül az ágazat nemzetgazdasági jelentőségét szemléltető bruttó hozzáadott értékek alakulását, a használt mezőgazdasági területek és gazdaságszerkezeti mutatók európai és regionális összehasonlítását, a 2000–2010 évek közötti végbement változásokat. Elsőként a szükséges adatokat egy adatbázisba rendeztük, amelyből táblázatokot készítettünk, így alkalmassá váltak az értékelő elemzésre. Az eredményeket, következtetéseket leíró statisztikai módszerrel, ábrákkal szemléltetjük, melyek a későbbi kutatások megalapozásául szolgálnak. Az elemzéshez felhasználásra kerültek a Román Országos Statisztikai Intézet adatai, a Központi Statisztikai Hivatal (KSH), a Regionális statisztikák, az Eurostat, valamint a Világbank adatai.

3. Saját vizsgálatok

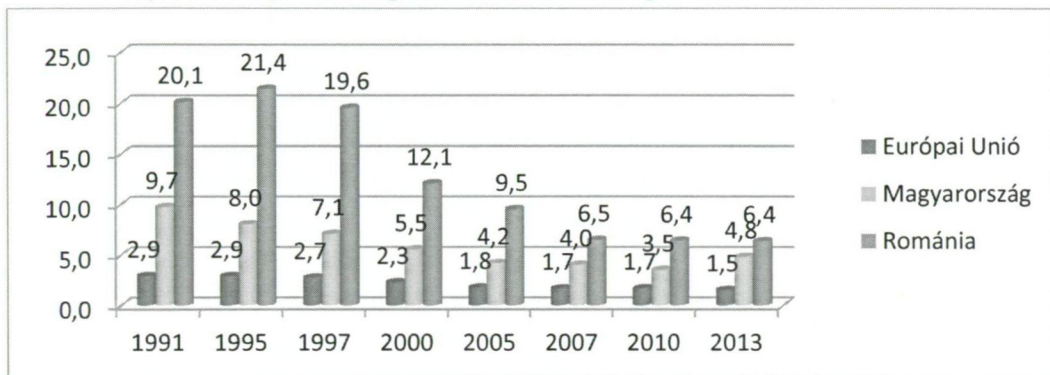
3.1. Fenntartható fejlesztés

A fenntartható mezőgazdasági termelés öt fő tényezőre kell fókuszáljon, a természeti erőforrások védelmére, a piac képes élelmiszerek és nyersanyagok termelésére, az élelmiszerbiztonság fokozása mellett a mezőgazdaságból élők elfogadható jövedelemszerzésére, az alternatív jövedelem és munkalehetőségének biztosítására úgy, hogy megőrizze a környezetet és benne a társadalmat.¹² A fenntartható fejlődéshez kiegyensúlyozott gazdasági növekedésre van szükség, figyelembe véve a környezeti és társadalmi problémákat, mely-

nek jellemzői a versenyző vállalkozások és magas szintű foglalkoztatottság.¹³ Először a mezőgazdaság nemzetgazdasági jelentőségét szemléltetjük. Az agrárágazat jelentőségének mérséklődése a bruttó hozzáadott érték (GDP) alakulásán jól látható. Románia az 1990-es évekhez képest a normál piacgazdaság útjára kezdett lépni, míg 1991-ben 20,1%-kal, 2013-ra már 6,4%-kal részesedett az ágazat bruttó hozzáadott értékéből, mellyel még így is az EU 27 tagállami átlag hatszorosa maradt. Magyarországon 9,7%-ról 2000-re közel felére csökkent (5,5%-ra). 2010-re tovább csökkent. 2013-ra kezdett fellendülésnek indulni (1. ábra).

1. ábra. A mezőgazdaság bruttó hozzáadott értékének megoszlása a GDP %-ban

Figure 1. Proportion of gross value added of agriculture within % of GDP

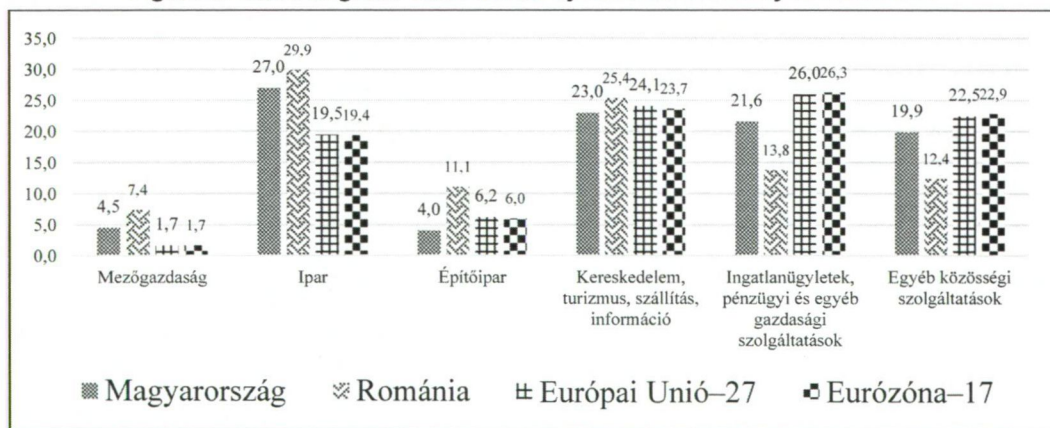


Forrás: Világbank¹⁴ adatai szerint saját szerkesztés

Az agrárágazaton kívül más gazdasági ágazatok is fejlődésnek indultak. Romániában 2011-re az ipar részesedése a nemzetgazdaság bruttó hozzáadott értékéhez 29,9% volt. Az EU-27 tagállamok és a két határmenti tagállam nemzetgazdasági ágazatainak jelentőségét 2011-ben a következő ábra szemlélteti (2. ábra).

2. ábra. A bruttó hozzáadott értékek megoszlása nemzetgazdasági ágak szerint, 2011

Figure 2. Share of gross value added by national economy sectors 2011

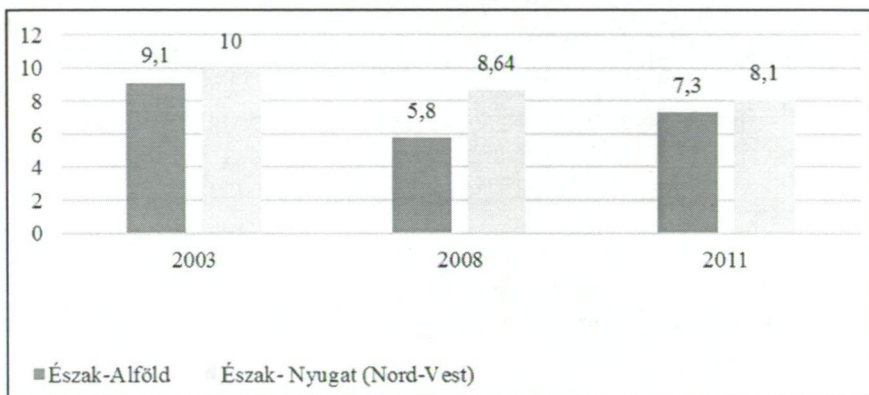


Forrás: Saját szerkesztés Eurostat¹⁵ adatai szerint

Összehasonlítva a határmenti régiók mezőgazdaságának nemzetgazdaságbeli helyét, látható, hogy mindkét határmenti régió jelentősége számottevő. Északnyugaton a mezőgazdaság hozzájárulása a bruttó hazai össztermékhez csökkent ugyan 2003-hoz képest, amikor a mezőgazdaság termelte meg a GDP 10%-át, 2008-ra 8,64%-át, 2011-re sincs jelentős csökkenés (8,1%). Észak-Alföldön 2003-hoz képest 2008-ra közel felére esett vissza az ágazat gazdasági teljesítménye (5,8%). A visszaesés a gazdasági válsággal magyarázható, 2011-re növekedésnek indult a mezőgazdaság és részesedése a GDP-ből (3. ábra).

Összehasonlítva az európai tagállamok összes használt mezőgazdasági területeinek alakulását, látható, hogy az EU-27 tagállamaiban 0,01%-os csökkenés, Magyarországon 6%-os növekedés és Romániában 5%-os csökkenés volt 2010-re, 2003-hoz képest (1. táblázat). Magyarországon 2007-ig csökkenés, 4 228 600 ha mezőgazdasági területet használtak, 2010-re 4 686 340 ha-ra emelkedett. A legfrissebb KSH statisztikák szerint 2012-ben összesen 5 338 000 hektár volt, az ország területének 57%-a mezőgazdasági terület.¹⁶

3. ábra. Északnyugat, Észak-Alföld mezőgazdaság nemzetgazdasági szerepe
Figure 3. Share of agriculture within the national economy, gross value added (%), by NUTS 2 regions



Forrás: Eurostat,¹⁷ Románia Nemzeti Statisztikai Igazgatóság 2010 adatai szerint saját szerkesztés

1. táblázat. Az összes használt mezőgazdasági terület alakulása 2000–2010 között
Table1. Total utilised agricultural area between 2000–2010

Geopolitikai Entitás/ Évek	Összes használt mezőgazdasági terület/ (1000 ha)					Változás % 2003/2010
	2000	2003	2005	2007	2010	
EU-27	135 424,4	172 794,4	171 996,2	172 485,1	159 875,2	–0,01
Belgium	1 393,8	1 394,4	1 385,6	1 374,4	1 358,0	–3%
Luxembourg	127,5	128,2	129,1	130,9	131,1	2%
Magyarország	4 555,1	4 352,4	4 266,6	4 228,6	4 610,9	6%
Románia	n.a.	13 930,7	13 906,7	13 753,1	13 298,2	–5%

Forrás: Eurostat¹⁸ adatai szerint saját számítás és szerkesztés

Romániában 2003-hoz képest 600 570 ha-ral csökkent, 2010-re összesen 13 298,2 ha lett a terület nagysága. A csökkenés mértéke 4,5%-os. Világviszonylatban a használt mezőgazdasági területek arányai alacsonyabbak (36,3%), az EU-27 tagállami átlag 43,5% volt 2010-ben, mely az eltelt tíz évet tekintve jelentősen nem változott (2. táblázat).

2. táblázat. A mezőgazdasági hasznosítású területek arányának alakulása az összterülethez képest 2000–2010 között (%)

Table 2. Share of total utilised agricultural area % total area between 2000–2010

Geopolitikai entitás/ Évek	2000	2005	2010
Világ összesen (%)	37	37	36,3
EU-27 (%)	43	43,4	43,5
Magyarország (%)	62,97	62,9	57,4
Észak-Alföld (%)	70,1	69,8	59,3
Hajdú-Bihar (%)	77,9	77,5	72,3
Románia (%)	60	52,5	57
Északnyugat (Nord-Vest)(%)	61,5	61,1	52,9
Bihar (Bihor megye (%))	66,2	65,9	65,1

Forrás: Eurostat, Román Statisztikai Intézet, Területi statisztikai Évkönyv¹⁹ 2013 adatai regionális mezőgazdasági statisztika²⁰ szerint saját számítás, EU in the world pdf.²¹

Összehasonlítva a mezőgazdasági területek arányainak összterületükhöz viszonyított alakulását világviszonylatban, a két határmenti tagállamban és régióiban, megállapítható, hogy az Északnyugati (Nord-Vest) és Észak-alföldi régiók jelentős fejlődési potenciállal bírnak. 2010-ben Románia 23,8 millió hektáros területének 57%-a, míg Magyarország összterületének 57,4%-a volt mezőgazdasági terület. Az Észak-alföldi (59,3%), és Északnyugati régiók (52,9%) esetében is számottevőek a mezőgazdasági területeik, Hajdú-Bihar megye e tekintetben a regionális arányt jóval meghaladva 72,3%-kal, míg Bihar (Bihor) megye a regionális átlagot több mint 10%-kal meghaladva 65,1%-kal rendelkezik.

A gazdaságszerkezeti mutatókban bekövetkezett változásokat a 3. táblázat szemlélteti.

3. táblázat. A gazdaságszerkezet főbb mutatói

Table 3. Key indexes of economic structure of Romania, Hungary 2003 and 2010

Mutatók/geopolitikai entitás/évek		2003	2010	Változás 2010/2003 (%)
Gazdaságsszám	Románia	4 484 890	3 859 040	-14,0
	Észak- Nyugat	624 500	528 460	-15,4
	Magyarország	966 920	576 790	-40,3
	Észak-Alföld	221 740	143 910	-35,1
HMT Használt mezőgazdasági terület (ha)	Románia	13 930 710	13 306 130	-4,5
	Északnyugat	1 919 040	1 808 350	-5,8
	Magyarország	4 555 110	4 612 360	1,3
	Észak-Alföld	976 080	1 041 260	6,7
Egy gazdaság által használt mezőgazdasági terület (ha)	Románia	3,1	3,5	11,0
	Északnyugat	3,1	3,4	11,4
	Magyarország	4,7	8,0	69,7
	Észak-Alföld	4,4	7,2	64,4

Forrás: Eurostat²² adatai szerint

A 2003–2010 közötti időszakot összehasonlítva látható, hogy az összes gazdaságsszámban, Magyarországon és Észak-Alföldön a legnagyobb mértékű, -40,3%-os illetve -35,1%-os a mutató. A mezőgazdasági terület használatáról megállapítható, hogy Magyarországon és Észak-Alföldön egyaránt növekedés látható (1,3%; 6,7%). Az egy gazdaság által használt terület nagysága mindenhol növekedett. Szembetűnő a 69,7%, valamint a 64,4%-os növekedés. Az EU-28 összes gazdaságát méretkategória szerint összehasonlítva a 4. táblázat adatai szemléltetnek. Az összes gazdaság 47%-a használ 2 ha-nál kisebb területet. A nagyobb, mint 100 ha-os területtel a gazdaságok 2,7%-a rendelkezik. Romániában

és Magyarországon is relatíve magas a törpegazdaságok száma, a 2 ha-nál kisebbek aránya (71%–72%). A 2–5 ha közötti gazdaságok aránya Magyarországon az összes gazdaság 8%-a, Romániában ez több, mint a duplája. Az EU-28 tagállamokban a 2–5 ha közötti kisgazdaságok aránya csak 20,2%. Magyarországon összesen a gazdaságok 87%-a 5 ha alatti földterületen gazdálkodik. Az EU-28 tagországokban 69,3%-uk, Romániában a gazdaságok 93%-a 5 ha alatti volt (4. táblázat).

4. táblázat. A gazdaságok számának és méretkategóriáinak megoszlása Magyarországon, Romániában és az EU-28 tagállamaiban 2010-ben

Table 4. Distribution of size categories of number of farms in Romania, Hungary, EU- 28 in 2010

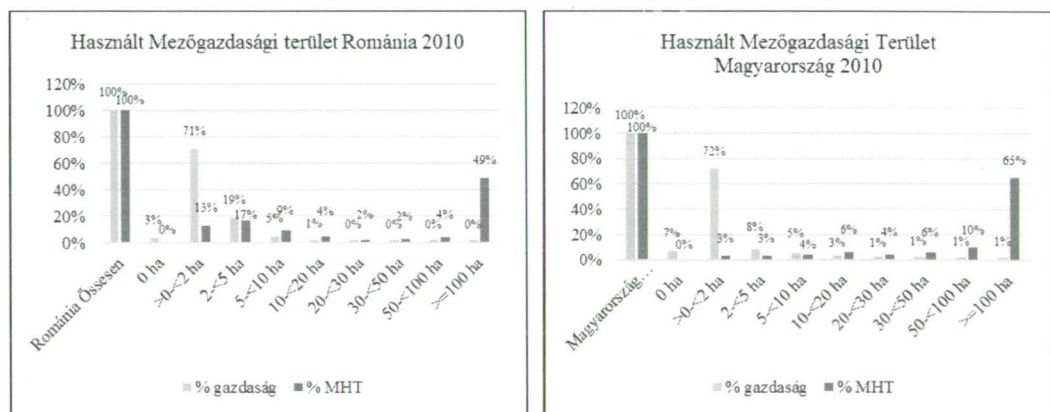
Tagállamok	Gazd. szám	0	< 2 ha	2– < 5ha	5– <10ha	10– < 20 ha	20– < 30 ha	30– < 50 ha	50– < 100 ha	≥ 100 ha
EU-28	12 247 990	258 630	5 759 760	2 474 030	1 337 660	916 570	382 560	399 160	393 890	325 820
% EU-28	100,0%	2,1%	47,0%	20,2%	10,9%	7,5%	3,1%	3,3%	3,2%	2,7%
HU	576 810	42 790	412 740	46 060	26 540	19 430	7 950	7 440	6 410	7 450
%HU	100%	7%	72%	8%	5%	3%	1%	1%	1%	1%
RO	3 859 040	134 710	2 731 730	727 390	182 440	43 610	9 730	8 210	7 480	13 730
% RO	100%	3%	71%	19%	5%	1%	0%	0%	0%	0%

Forrás: Eurostat, Románia Statisztikai Intézet adatai szerint saját szerkesztés

Európa egy olyan mezőgazdasági modellt képzelt el, mely versenyképes, piacorientált, és amelynek központi eleme a környezet védelme mellett a vidéki életkörülmények javítása és a mezőgazdasági ágazatok integrálása.²³ Az adatokból is látható, hogy Romániát a nagymértékű polarizált agrárstruktúra jellemzi, a törpegazdaságok magas arányával. A használt mezőgazdasági terület arányait tekintve a növekedés és csökkenés is volt. Az EU-27 tagállamaiban csökkenés mértéke 1%-os.

4. ábra. A gazdaságszám és használt mezőgazdasági terület megoszlása Románia, Magyarország 2010

Figure 4. Distribution of number of agricultural holdings and utilised agricultural area (UAA) by size classes Romania, Hungary 2010



Forrás: Eurostat, Románia, Statisztikai Intézet adatai szerint saját szerkesztés

Romániában a 0–5 ha közötti területtel rendelkező gazdaságok aránya 93%, és ők hasznosítják az összes mezőgazdasági terület 35,5%-át. Magyarországon ebben az időszakban 82,5%-a 0–5 ha közötti területtel rendelkező gazdaságok száma, ők használják a

mezőgazdasági terület 15,93%-át. Románia egyéni gazdaságainak átlagosan használt mezőgazdasági területében csak minimális változás volt a tíz év alatt (5. táblázat).

5. táblázat. Egyéni gazdaságok alakulása Romániában 2000–2010 között
Table 5. Situation of agricultural individual of the Romania between 2000–2010

Méretkategória szerinti csoportosítás	Egyéni gazdaságok Románia					
	2000			2010		
	száma (1000)	%	% a MHTből (SAU)	száma (1000)	%	% a MHTből (SAU)
<0,1-1 ha	2166	50,6	5,4	1871	50,3	5,5
1-5 ha	1846,1	43,2	29,9	1518,4	40,8	26,3
5-10 ha	215,7	5,0	10,2	219	5,9	11
10-50	44,5	1,0	5,1	69,4	1,9	9
50-100	2,8	0,1	1,3	5,4	0,1	2,8
>100ha	2,2	0,1	3,4	3,6	0,1	5,7
Összesen	4277,3	99,5	55,3	3687	99,1	53,8
Átlag ha/gazdaság	1,8			1,9		

Forrás: Románia Statisztikai évkönyvek alapján saját szerkesztés²⁴

A 2000-es években egy egyéni gazdaság 1,8 ha nagyságú mezőgazdasági területtel rendelkezett, 2010-re is 1,9 ha nagyságú területet birtokoltak. Ugyancsak 2000-ben a 0,1–1 ha közötti mezőgazdasági területtel rendelkező egyéni gazdaságok aránya 50,6% volt, 2010-re sincs lényeges változás. Az 50–100 ha mezőgazdasági területtel rendelkező egyéni gazdaságok számában és arányában mutatkozik némi növekedés a korábbi évekhez képest, számuk 2000-hez viszonyítva közel a duplája (5400). A 100 ha feletti gazdaságok számában csak minimális emelkedés látszik.

Az Északnyugati régió megyéinek gazdaságyszámában bekövetkezett változásokat 2002–2010 között a 6. táblázat adatai szemléltetik.

6. táblázat. Gazdaságyszám az Északnyugati régióban 2002–2010
Table 6. Number of agricultural holdings by North Western development regions of the Romania between 2002–2010

	2002	2007	2010	Változás % 2010/2007/+/-	Változás % 2010/2002/+/-
Északnyugat	624 501,0	533 765,0	529 095,0	–0,9	–15,3
Bihar	139 302,0	122 492,0	114 739,0	–6,3	–17,6
Beszterce	80 561,0	72 127,0	77 376,0	7,3	–4,0
Kolozs	130 086,0	106 276,0	96 986,0	–8,7	–25,4
Máramaros	111 457,0	95 294,0	106 742,0	12,0	–4,2
Szatmár	86 635,0	72 290,0	69 478,0	–3,9	–19,8
Szilágy	76 450,0	65 318,0	63 318,0	–3,1	–17,2

Forrás: Románia Területi Statisztikai Évkönyv, Ancheta structurala in agricultura 2013 adatai szerint saját szerkesztés²⁵

Ennek értelmében minden megyében 2002. évhez képest jelentős gazdaságyszám csökkenés tapasztalható. Legnagyobb mértékű csökkenés volt Kolozs, Szatmár és Bihar megyékben, ahol a csökkenés mértéke mindenhol meghaladta a regionális átlagot.

4. Következtetés

Az Észak-alföldi és Északnyugati régiókban a statisztikai adatok is bizonyítják, hogy a mezőgazdaság szerepe jelentősebb súllyal bír, mint bármely más európai régióban, és ezzel egyidejűleg átlag feletti fejlődési potenciállal bírnak. A két tagállam használt mezőgazdasági területeinek arányát vizsgálva az országok és régiók összterületéhez képest európai és világviszonylatban – a csökkenés ellenére is – mezőgazdasági területeik számottevők (Magyarország 57, Románia 57,4%-os). A világ mezőgazdasági területi arányához (36,3%), az EU-27 tagállami átlaghoz (43,%) képest a mezőgazdasági területeiket tekintve kiemelkedő jelentőségűek a vizsgált régiók és megyék. A gazdaságok száma Romániában csökkent 14%-kal, az általános üzemméret minimálisan növekedett, mely európai összehasonlításban nagyon alacsony (EU-27 = 14,6 ha/gazdaság). A határmenti Északnyugati régióban is hasonló tendencia látható. Északnyugaton a 2000-es években egy egyéni gazdaság 1,8 ha nagyságú mezőgazdasági területtel rendelkezett, tíz év alatt minimális volt a növekedés 1,9 ha nagyságú volt egy birtok területe. A határmenti régióban a lemaradás óriási, a gazdaságméret kilencszer alacsonyabb, közel 11 ha-ral kisebb területen gazdálkodik egy egyéni gazdaság, mint EU-27 tagállamokban.

4.1. A fenntartható fejlesztés irányvonalai, jövőkép

Nagyon fontos a használt mezőgazdasági területek növelése. Véleményünk egybecseng az európai parlamentben elhangzottakkal, mely szerint ahhoz, hogy a kisgazdaságok teljes piaci szereplőkké válhassanak, növelniük kell a területüket és ezen keresztül a termelésüket. Az egyéni gazdaságok egyik lehetséges fejlődési irányvonala az infrastruktúra fejlesztése, melyet az ESZA alap által nyújtott társadalmi és szociális integrációt elősegítő intézkedésekkel lehet finanszírozni.²⁶ A román agrárkamara szerint is egy legalább 70 ha-os gazdaság méret lenne elfogadható,²⁷ amelyen hatékony termelést lehetne folytatni. Ösztönözni kell a paraszti gazdaságok családi kereskedelmi gazdaságokká való átalakulását, hogy ki tudjon alakulni a vidéki területeken egy közép méret. Szükséges lenne a határmenti együttműködések ösztönző mezőgazdasági vállalkozói pályázatok maximális kihasználása, a gazdák képzése, a termelési integrációk elősegítése. A fenntartható gazdálkodás egy olyan térhasználati szerkezetben működne jól, ahol a mezőgazdaság környezetstabilitása, termelési és fogyasztási összhangja biztosított.

Jegyzetek

1. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52006DC0020>
2. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/komhelyzetkep13.pdf>
3. <http://mkweb.uni-pannon.hu/tudastar/ff/06-mezogazdasag/mezogazdasag.xhtml#d6e1792>
4. <http://www.fajltube.com/gazdasag/mezgazdasag/A-mezogazdasag-nemzetgazdasagi53417.php>
5. Horváth Gyula (2006): Északnyugat Erdély. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központ. Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest (2006): 233. old.
6. Horváth Gyula (2006): Északnyugat Erdély. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központ. Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest (2006): 243. old.
7. Lengyel Imre (2006): Regionális gazdaságfejlesztés Akadémia Kiadó, 62. old.
8. Lengyel Imre: Regionális gazdaságfejlesztés Akadémia Kiadó, 117. old.
9. Lengyel Imre Regionális gazdaságfejlesztés Akadémia Kiadó, 314. old.

10. Baranyi Béla–Nagy János (2008): Regionalitás, területfejlesztés és modernizáció az Észak-alföldi régióban, Debrecen, 62. old.
11. Gulyás László (2010): Trianaon hatása a kárpát medence régióinak fejlődésére. In Közép Európai Közlemények, Történészek, geográfusok és regionalisták folyóirata III.évfolyam 4. szám. 2010/4. No. 11. 145. old.
12. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0027_FHT1/ch01s02.html
13. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/fenntartfejl/fenntartfejl09.pdf>
14. <http://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS/countries?display=default>
15. http://ec.europa.eu/agriculture/index_en.htm
16. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mezo/mezo12.pdf>
17. Románia Nemzeti Statisztikai Igazgatóság (2010): Institutul National de Statistica adatai
18. http://ec.europa.eu/agriculture/policy-perspectives/impact-assessment/cap-towards-2020/index_en.htm#ia; http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/agricultural/2013/index_en.htm;
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Farm_structure_statistics
19. <http://www.insse.ro/cms/files/publicatii/Statistica%20teritoriala/Statistica%20teritoriala%202013.pdf>
20. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Agriculture_statistics_at_regional_level#Utilised_agricultural_area; http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-30-12-861/EN/KS-30-12-861-EN.PDF
21. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/images/4/48/Table_Farm_Structure_key_indicators_RO_2000_2010.PNG
22. <http://penzcsinalok.transindex.ro/media/cikk/10424>
23. Anuarul Statistic (2000–2012): Institutul National de Statistica
24. Románia Területi Statisztikai Évkönyv, Ancheta Structurala in Agricultura (2013): Institutul National de Statistica, Bucurest.
25. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2014-0029+0+DOC+XML+V0//HU>
26. http://www.europarl.europa.eu/meps/en/23787/CZESLAW+ADAM_SIEKIERSKI_home.html
27. <http://www.cameradicomercio.ro/fisa-agricultura-romania/391-scheda-agricoltura-romania.html#cenni>

Felhasznált irodalom

- Anuarul Statistic (2000–2012): Institutul National de Statistica 2000–2012.
- Baranyi Béla–Nagy János (2008): Regionalitás, területfejlesztés és modernizáció az Észak-alföldi régióban. Debrecen, 62. old.
- Gulyás László (2010): Trianon hatása a Kárpát-medence régióinak fejlődésére. In Gulyás László (szerk.): Közép-Európai Közlemények, Történészek, geográfusok és regionalisták folyóirata. III. évfolyam 4. szám. 2010/4. No. 11. 145. old.
- Horváth Gyula (2006): Északnyugat-Erdély. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja. Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 233., 243. old.
- Horváth Gyula (2006): Északnyugat-Erdély. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja. Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 243 old.
- Lengyel Imre (2010): Regionális gazdaságfejlesztés. Akadémia Kiadó, 62., 117., 314. old.
- Románia Területi Statisztikai Évkönyv (2013): Institutul National de Statistica, Bucurest.